

УДК 343.31(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-2-14-24>**Шамсутдінов Олександр Володимирович,**

кандидат юридичних наук, старший дослідник

(Міжвідомчий науково-дослідний центр з проблем боротьби
з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України,
м. Київ)ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9325-9227>

БІОЛОГІЧНА ДИВЕРСІЯ: АНАЛІЗ ЧИННОГО І ПЕРСПЕКТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

У дослідженні проводиться юридичний аналіз кримінально-правової норми, передбаченої ст. 113 КК України, яка встановлює відповідальність, зокрема за біологічну диверсію; окреслюються основні недоліки чинного законодавства у сфері кримінально-правової охорони живих організмів від диверсійних посягань. Також аналізуються відповідні положення проєкту нового Кримінального кодексу України, що розроблюється Робочою групою у складі Комісії з питань правової реформи, та надаються пропозиції щодо вдосконалення відповідного вітчизняного законодавства.

Ключові слова: біодиверсія, кримінально-правова норма, конститутивні ознаки, кваліфікація, живі організми, масовість, отруєння, зараження, тварини, рослини.

Постановка проблеми. У прагненні досягти своїх експансіоністських цілей держава-агресор вдається до відверто злочинних дій, аби послабити оборонний, економічний, демографічний та інші складники національної безпеки нашої держави. Зокрема, вдається до знищення та пошкодження об'єктів оборонно-промислового комплексу, енергетики, життєзабезпечення, масового скупчення людей як військовим шляхом, так і з використанням методів розвідувально-підривної діяльності.

Статистичні відомості Офісу Генерального прокурора щодо зареєстрованих кримінальних правопорушень і результатів їх досудового розслідування свідчать, що з 2022 року, тобто з моменту активної фази російсько-української війни, кількість протиправних проявів диверсійного спрямування суттєво зросла. Так, упродовж 2014–2024 років та I кварталу 2025 року було обліковано 621 кримінальне правопорушення за ознаками ст. 113 КК України, з яких 453 (або 73%) починаючи з 2022 року [1]. Вивчення матеріалів судової практики дозволяє констатувати, що більшість диверсій вчиняються у формі підриву чи підпалу об'єктів критичної інфраструктури або їх важливих складників.

Водночас зберігається висока ймовірність учинення противником диверсій у формах масового отруєння людей і тварин та поширення епідемій, епізоотій чи епіфітотій, адже на російській території після розпаду Радянського Союзу залишилася левова частка науково-виробничого потенціалу з розробки та виготовлення біологічної зброї [2, с. 46].

Новітня історія знає чимало прикладів успішного застосування засобів біологічного ураження диверсійними методами. Так, під час Першої світової війни кайзерівська Німеччина систематично вчиняла біологічні диверсії, спрямовані насамперед проти військових коней та іншої худоби, що виробувалися в країнах Антанти. Наприклад, у 1916 році в тилу французького війська

було затримано декількох німецьких диверсантів, які заражали збудниками сибірки та сапу кавалерійських коней і рогату худобу. У 1918 році німецькою стороною аналогічним способом в американських портах було знищено велику кількість коней, що мали бути переправлені до Європи [3, с. 549]. Біологічна диверсія використовувалась протиборчими сторонами не тільки під час активних воєнних дій, але й у мирний час. Так, у 1997 році США уразили кубинські плантації цукрової тростини шкідником *Thrips Palmi Karny*, про що Куба офіційно заявила з трибуни ООН [4].

Епідемії, епізоотії, епіфітотії, масові отруєння та загибель людей, тварин і рослин завдають значних збитків національним інтересам держави, негативно впливають на стан її економіки та обороноздатності, можуть призвести до непередбачуваних, навіть катастрофічних наслідків.

Водночас аналіз наявної правозастосовної практики та доктринальних підходів до кримінально-правової характеристики диверсії (ст. 113 КК України) засвідчив наявність недоліків законодавчої конструкції відповідної кримінально-правової норми, виявив проблеми тлумачення змісту конститутивних ознак складу диверсії та кваліфікації відповідних посягань, що потребує посиленої уваги як наукової спільноти, так і вітчизняного законодавця до цих питань та якнайшвидшого вироблення науково обґрунтованих законотвірчих рішень, особливо в умовах правового режиму воєнного стану. Однак до сьогодні біологічна диверсія як окрема форма кримінального правопорушення, відповідальність за вчинення якого передбачена ст. 113 КК України, вченими-правниками не виділялася і предметно не розглядалася.

Тож з огляду на продовжувану збройну агресію РФ проти України дослідження кримінально-правової заборони вчинення суспільно небезпечних діянь у формі біологічної диверсії набуває актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комплексному дослідженню особливостей кримінальної відповідальності за диверсію присвятили свої дисертаційні роботи О.О. Климчук (2002) і А.С. Климосюк (2018). Склад диверсії серед інших складів злочинів проти основ національної безпеки України на монографічному рівні розглядали О.Ф. Бантишев, О.В. Шамара (2014), О.Ю. Гайворонський (2016), О.А. Чуваков (2017), Р.Л. Чорний (2021) та деякі інші науковці.

Особливості кваліфікації диверсії у своїх роботах висвітлювали також І.В. Діордіца, О.Ю. Звонарьов, В.С. Картацев, С.А. Кузьмін, В.А. Ліпкан, С.Я. Лихова, В.О. Навроцький, Д.О. Олейніков, Є.Д. Скулиш, В.Я. Тацій, М.І. Хавронюк, О.В. Червякова, В.І. Шакун, О.М. Юрченко та інші, проте питанню вдосконалення законодавчої конструкції складу цього злочину, зокрема біологічної диверсії, було приділено не досить уваги. Законодавчі пропозиції, висловлені О.Ю. Гайворонським, А.С. Климосюком, А.В. Москвичовою, Р.Л. Чорним, носять дискусійний характер і не враховують значення біологічної безпеки для національних інтересів України.

Метою статті є юридичний аналіз кримінально-правових норм, які встановлюють відповідальність за біологічну диверсію, та вироблення пропозицій щодо вдосконалення відповідного вітчизняного законодавства. Для досягнення цієї мети автор визначив такі завдання: розглянути чинну кримінально-правову норму про відповідальність за такі посягання; встановити основні недоліки чинного законодавства у сфері кримінально-правової охорони живих організмів від диверсійних посягань; проаналізувати відповідні положення перспективного кримінального закону та сформулювати власні криміналізаційні пропозиції.

Виклад основного матеріалу. Диверсія, відповідальність за вчинення якої передбачена ст. 113 КК України, з об'єктивної сторони характеризується суспільно небезпечними діями у багатьох формах. З усіх цих форм можна виділити дії, спрямовані на масове отруєння, поширення епідемій, епізоотій чи епіфітотій, які за своєю сутністю є біологічною диверсією (за умови, що засобами вчинення отруєння є токсини – отруйні речовини, що продукуються живими клітинами або організмами).

Об'єктом злочинних посягань тут виступають живі організми: люди, тварини або рослини. Хоча вони прямо не вказані у диспозиції розглядуваної кримінально-правової норми, однак логічно із неї випливають. Тож для складу біологічної диверсії – залежно від спрямованості злочинного умислу – обов'язковою ознакою об'єкта є потерпілий (люди) або предмет (тварини чи рослини).

Якщо розглядати біодиверсію із суб'єктивної сторони, то, вчиняючи дії, спрямовані на поширення небезпечних захворювань серед людей, тварин, рослин, зловмисник прагне завдати шкоди передусім державі, послабивши її біологічну безпеку. Ураження живих організмів тут є способом досягнення злочинної мети. Адже масове отруєння населення чи поширення епідемії негативно позначаються на трудових ресурсах країни, знижують людський потенціал і, як наслідок, соціально-економічний і демографічний розвиток держави, її обороноздатність. Очевидно, що від стану людського капіталу безпосередньо залежить національна безпека країни.

Епізоотії та епіфітотії завдають значних збитків як економічним, так і екологічним інтересам держави, знижують її продовольчу безпеку. Диверсії, об'єктами спрямувань яких є тварини чи рослини, можуть мати довгострокові наслідки, критично впливати на важливі галузі економіки, зменшувати біорізноманіття країни.

За таких умов слід звернути увагу на ту обставину, що норма, передбачена ст. 113 КК України, встановлює кримінально-правову охорону життя і здоров'я не окремого живого організму, а багатьох людей, великої кількості тварин чи рослин. Такий висновок витікає із положень чинного законодавства (Кодексу цивільного захисту України, законів України «Про систему громадського здоров'я», «Про захист населення від інфекційних хвороб», інших нормативних актів), яке «епідемію», «епізоотію» й «епіфітотію» визначає як масове, широке поширення заразної хвороби. Інакше кажучи, кваліфікувати суспільно небезпечні дії як диверсію слід тоді (за наявності всіх інших елементів і ознак), коли злочинні посягання спрямовані на велику кількість (певну сукупність, скученість, масу) людей, тварин чи рослин.

Вочевидь, ознака «масовості», яку нами виділено як таку, що має принципове значення для кваліфікації, є оцінним поняттям. Зокрема, постає питання: зараження, отруєння чи загибель (або створення загрози зараження, отруєння чи загибелі) скількох людей, тварин чи рослин є достатнім для кваліфікації діяння за ст. 113 КК України? У кримінально-правовій літературі однозначна відповідь на це питання відсутня. Наприклад, Д.О. Олейніков, О.В. Червякова та ін. зазначають, що масовим знищенням людей у разі диверсії може бути як кілька сотень, так і кілька десятків осіб [5, с. 270]. А.С. Климосюк, характеризуючи дії, спрямовані на поширення епідемій, вказує, що навіть декілька випадків захворювання людей на особливо небезпечні інфекційні захворювання можуть уважатися епідемією [6, с. 117].

У попередніх розвідках нами пропонувалося у разі визнання випадків захворювань і отруєнь масовими спиратися на положення Класифікаційних ознак надзвичайних ситуацій (2018), де визначені порогові значення (кількість потерпілих осіб) щодо отруєнь і захворювань [7, с. 281].

У цьому контексті не можемо не звернутися до відповідних положень проекту нового Кримінального кодексу України, який розроблюється Робочою групою з питань розвитку кримінального права у складі Комісії з питань правової реформи, утвореної Указом Президента України від 07.08.2019 № 584/2019. Зокрема, стаття 1.1.1 «Значення термінів Кримінального кодексу» зазначеного проекту містить дефініцію «масове знищення, отруєння, захворювання», яку тлумачить як таке, від якого постраждало 50 і більше осіб [8]. Не дискутуючи про обґрунтованість саме такої кількості потерпілих, вважаємо, що вказану новелу слід однозначно визнати позитивною. Водночас як у чинному, так і в перспективному законодавстві України про кримінальну відповідальність питання тлумачення масового ураження *тварин* і *рослин*, зокрема формалізації відповідних кількісних показників, залишається відкритим.

Характеризуючи об'єктивну сторону біологічної диверсії, зазначимо, що диспозиція норми, передбаченої ч. 1 ст. 113 КК України, однозначно вказує на дії, тобто активну цілеспрямовану діяльність суб'єкта цього злочину. Водночас деякі науковці визнають можливість учинення диверсії і шляхом бездіяльності. Так, О.Ф. Бантишев зазначає, що навмисне знищення чи пошкодження майна з об'єктивної сторони може характеризуватися як дією, так і бездіяльністю. Тому за відповідних обставин шляхом такої ж бездіяльності можуть вчинятися діяння, спрямовані на масові отруєння, поширення епідемій, епізоотій чи епіфітотій [9, с. 43–44]. Відповідну позицію поділяють О.Ю. Гайворонський [10, с. 157], А.С. Климосюк [6, с. 84] та деякі інші дослідники. Не

погоджуючись з таким підходом до тлумачення об'єктивної сторони складу диверсії, В.Я. Тацій називає його гіпотетичним, тому що він не відповідає ні змісту ст. 113 КК України, ні судовій практиці [11, с. 98].

Водночас у березні 2022 року кримінально-правова норма, передбачена ст. 113 КК України, була викладена в новій редакції [12], зокрема диверсія отримала кваліфікований склад: ті самі *діяння*, вчинені в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту (ч. 2 ст. 113 КК України). На перший погляд, така відсилна норма легалізує висновки тих учених, які вважають, що простий склад диверсії з об'єктивної сторони уможливорює вчинення цього злочину не тільки у формі активної, але й пасивної поведінки, тобто шляхом бездіяльності. Однак, на нашу думку, тут маємо наочний приклад чергової помилки законодавця (на що неодноразово вказували провідні вітчизняні науковці [13; 14]), який, приймаючи зміни до КК за прищвидшеною процедурою без урахування позицій експертів, беззастережно прирівняв діяння до дій.

Утім слід констатувати, що на практиці біологічна диверсія цілком може бути вчинена й у формі бездіяльності, наприклад, шляхом умисного невиконання (ігнорування) протиепідемічних, ветеринарних, фітосанітарних або інших правил біобезпеки, коли суб'єкту (у цьому випадку спеціальному) достеменно відомо, що невжиття відповідних заходів призведе до масового поширення небезпечної хвороби. Тому законодавцю слід було й у простому складі диверсії (ч. 1 ст. 113 КК України) замінити термін «дії» на «діяння».

Іншим важливим моментом, який впливає на кваліфікацію, є формальний (навіть усічений) склад диверсії. За цієї умови суспільно небезпечні наслідки не є обов'язковими ознаками складу цього злочину. Задля уникнення порушення принципу пропорційності вчені-правники, які предметно розглядали кримінально-правову норму, передбачену ст. 113 КК України (наприклад, О.Ф. Бантишев, В.С. Картавцев, А.С. Климосюк, О.В. Шамара та ін.), пропонують кваліфікувати диверсійні дії, які призвели до масової загибелі людей, тварин чи рослин, за сукупністю із кримінальними правопорушеннями проти життя і здоров'я особи, власності, громадської безпеки тощо.

Інші науковці критикують такий підхід, який, на їхню думку, є проявом подвійного інкримінування, тобто порушенням принципу *non bis in idem*. Наприклад, А.В. Москвичова кваліфікацію тяжких наслідків диверсії за іншими статтями КК України вважає «штучно створеною «ідеальною сукупністю злочинів», спрямованою на виправлення пеналізаційної помилки законодавця» [15, с. 197]. Виходом із цієї проблемної ситуації дослідниця вважає запровадження інституту кваліфікованої диверсії, зокрема передбачення більш суворого покарання за заподіяння смерті чи інших тяжких наслідків двом або більше особам; масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери, водних ресурсів тощо.

На нашу думку, чинна кримінально-правова норма, передбачена ст. 113 КК України, дійсно потребує вдосконалення, зокрема зміни законодавчої конструкції складу диверсії з формального на матеріальний. Раніше під час дослідження інших форм диверсії нами аргументувалося, що перенесення законодавцем моменту закінчення цього злочину на попередню злочинну діяльність є не досить обґрунтованим (зокрема, ілюструвалась явно непропорційність протиправного діяння і передбаченого за нього покарання у ч. 1 ст. 113 КК України) [16, с. 174–175].

У цьому контексті доцільно звернутися до положень перспективного законодавства про кримінальну відповідальність за вчинення диверсії. На сьогодні, як згадувалося вище, розроблено проєкт нового Кримінального кодексу України, який побудований на принципово нових концептуальних засадах з урахуванням сучасних викликів та потреб демократичного суспільства. Серед політичних передумов розробки та ухвалення нового кримінального законодавства України авторами цього проєкта називається війна з РФ, яка вимагає створення законодавства воєнного часу; необхідність посилення захисту національної безпеки, безпеки довкілля тощо [17, с. 23].

Зауважимо, що текст проєкту нового КК України періодично оновлюється на відповідному вебсайті. Донедавна проєкт нового КК України (в редакції від 02.08.2024) передбачав склад диверсії (ст. 9.1.9), який містився у розділі 9.1 «Злочини проти національної безпеки України» Книги дев'ятої «Кримінальні правопорушення проти держави та національної безпеки України». З об'єктивної сторони диверсією пропонувалося вважати «дії, спрямовані на: 1) знищення, пошкодження чи порушення режиму функціонування об'єкта критичної інфраструктури; 2) радіоактивне забруднення; 3) масове знищення людей чи спричинення шкоди їхньому здоров'ю; 4) масове захворювання об'єктів тваринного чи рослинного світу; 5) підняття бунту у військовій частині, військовій установі чи на військовому кораблі або 6) здійснення збройного нападу на військову частину, військову установу, військовий підрозділ чи військовий корабель» [18]. Тобто фактично біологічна диверсія зберігалася лише у формі дій, спрямованих на масове захворювання об'єктів тваринного чи рослинного світу. При цьому, як бачимо, конструкція складу цього злочину (як формального) залишилася незмінною.

Із суб'єктивної сторони основною спрямованістю диверсії визначалося не «ослаблення держави», а спричинення шкоди національній безпеці. Автори проєкту КК задекларували виняткове значення національної безпеки України як соціальної цінності, на яку посягають кримінальні правопорушення, передбачені розділом 9.1. «Такий підхід, – зазначає М.І. Хавронюк, – пов'язаний з тим, що в умовах широкомасштабної війни з РФ зміцнилось розуміння того, наскільки цінною є національна безпека, наскільки важливою вона є для виживання України як суверенної держави» [17, с. 347].

Однак в останній редакції проєкту КК від 02.04.2025 перші чотири форми диверсії зникають і залишаються дві останні, які вочевидь до диверсії в її класичному розумінні відношення не мають (тому й назва цієї кримінально-правової норми цілком логічно змінюється на «Напад на військову частину або заколот») [8].

Водночас передбачений проєктом злочин 5 ступеня «терористичний акт» (ст. 7.2.3), який з об'єктивної сторони має деякі подібні до диверсії форми (здійснення дій, спрямованих на заподіяння смерті чи тяжкої шкоди здоров'ю людини; застосування або розпилення радіоактивного матеріалу; захоплення, утримання, знищення чи пошкодження об'єкта критичної інфраструктури або порушення його функціонування), в останній редакції отримує додаткову альтернативну мету «спричинення шкоди національній безпеці України». За таких умов перші три форми диверсії, передбачені попередньою редакцією проєкту КК, дещо охоплюються складом терористичного акту (за винятком такої ознаки, як «масовість»). А що ж із четвертою формою діяння – біологічною диверсією?

Дослідження положень актуальної редакції проекту нового КК України дозволяє припустити, що відповідальність за масове ураження тварин чи рослин розробники проекту нового КК України могли передбачити в розділі 11.5 «Злочини проти міжнародної безпеки» (ст. 11.5.4. Застосування зброї масового знищення або ст. 11.5.6. Екоцид), однак склади злочинів, сформульованих диспозиціями відповідних кримінально-правових норм, не відповідають складу біологічної диверсії ні за об'єктом, ні за об'єктивною та суб'єктивною сторонами.

Не витримує критики і припущення, що розробники проекту КК диверсію у формі дій, спрямованих на масове захворювання об'єктів тваринного чи рослинного світу, охопили такою формою терористичного акту, як «знищення або пошкодження майна загальнонебезпечним способом» (ст. 7.2.3). Зокрема, проект не прирівнює об'єкти тваринного і рослинного світу до майна, про що свідчать, наприклад, положення ст. 5.1.9 «Порушення санітарно-протиепідемічних норм та правил, що створило небезпеку спричинення шкоди»: диспозицією цієї норми передбачено альтернативні суспільно небезпечні наслідки відповідних протиправних діянь у вигляді створення реальної небезпеки поширення масового захворювання об'єктів рослинного або тваринного світу або ж значної чи тяжкої майнової шкоди (розділ 5.1 «Кримінальні правопорушення проти порядку охорони здоров'я людей») [8].

Тож автор вимушений констатувати, що остання редакція проекту нового КК України не містить складу злочину «біологічна диверсія» як дій, спрямованих на масове отруєння чи захворювання людей, тварин чи рослин, на шкоду національній безпеці України. Інакше кажучи, перспективне кримінально-правове законодавство України наразі не передбачає належного рівня охорони національної безпеки України від біодиверсійних посягань, тим паче в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту. Такий підхід вбачаємо вадою актуальної редакції проекту нового Кримінального кодексу України.

У цьому контексті підтримуємо А.С. Климосюка, який, визнаючи існування законодавчих недоліків кримінально-правової норми про диверсію і необхідність її вдосконалення, влучно зауважує, що «існування ст. 113 КК виправдане високим ступенем суспільної небезпечності диверсії та необхідністю забезпечення якомога кращої охорони основ національної безпеки України кримінально-правовими засобами» [6, с. 170]. Ці твердження цілком справедливо стосуються і біологічної диверсії.

Висновки. Біологічна диверсія є однією з форм злочину, передбаченого ст. 113 КК України. Об'єктом

протиправних посягань тут виступають живі організми, тож обов'язковою ознакою складу цього злочину є потерпілий (люди) або предмет (тварини чи рослини). Для вказаних складників об'єкта характерною ознакою є «масовість», яка означає велику кількість живих організмів (осіб, особин тощо). Проект нового КК України містить тлумачення цієї ознаки, що заслуговує на підтримку.

Біодиверсія може бути вчинена як дією, так і бездіяльністю. В останньому випадку, найімовірніше, йтиметься про спеціального суб'єкта – особу, яка зобов'язана дотримуватися правил біологічної безпеки. Така ознака, очевидно, має бути виділена як кваліфікуюча обставина.

Недосконалість побудови диспозиції і санкції кримінально-правової норми, передбаченої ст. 113 КК України, ускладнює кваліфікацію, зокрема створює проблему вибору між принципом пропорційності та принципом неприпустимості подвійного інкримінування. Вказану дилему пропонується вирішити шляхом зміни законодавчої конструкції складу диверсії – з формального на матеріальний.

Дослідження положень проекту нового КК України в останній редакції виявили суттєву прогалину в кримінально-правовій охороні національної безпеки України від біодиверсійних посягань. Зокрема, попри декларування виняткової цінності національної безпеки України, особливо в умовах воєнного стану, проект не містить складу злочину «біологічна диверсія» як суспільно небезпечних діянь, спрямованих на масове ураження живих організмів з метою зашкодити національній безпеці, її економіці й обороноздатності.

Отже, з метою вдосконалення кримінально-правової охорони біобезпеки як складника національної безпеки України пропонуємо криміналізувати біологічну диверсію як одну з форм злочину, передбаченого ст. 113 КК України, виклавши відповідну частину диспозиції цієї норми у такій редакції: «масове отруєння або зараження людей, тварин чи рослин з метою ослаблення держави». При цьому доцільно передбачити й кваліфікований склад біологічної диверсії (ч. 2 ст. 113 КК України): «ті самі діяння, якщо вони спричинили смерть двох чи більше осіб або масову загибель тварин чи рослин, або були вчинені особою, яка зобов'язана дотримуватися правил біологічної безпеки, або в умовах воєнного стану чи в період збройного конфлікту».

Редакцію проекту нового КК України пропонується також доповнити відповідною нормою з урахуванням нових підходів до юридичної форми та законотворчої техніки цього перспективного кодифікованого акта.

Список використаних джерел

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування / Офіс Генерального прокурора : сайт. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareystrovanii-kriminalni-pravoporushennia-ta-rezultati-yih-dosudovo-go-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 26.05.2025).
2. Правове забезпечення біологічної безпеки та біологічного захисту в Україні : монографія / М. В. Величко, Т. О. Коваленко, І. М. Салагор, Є. Д. Скулиш, О. В. Шамсутдінов. Чернівці : Друк Арт, 2024. 280 с.
3. Mobley J. A. Biological Warfare in the Twentieth Century: Lessons from the Past, Challenges for the Future. *Military Medicine*. 1995. № 11 (160). P. 547–552.
4. Report of the Center for Strategic and International Studies (CSIS) Homeland Defense Project. Combating chemical, biological, radiological, and nuclear terrorism: a comprehensive strategy. December 2000. P. 1–96. URL: <http://www.cdc.gov/ncidod/EID/vol8no2/disclaimerpage2.htm> (дата звернення: 26.05.2025).
5. Злочини проти основ національної безпеки України: кримінально-правова кваліфікація в умовах війни (науково-практичний коментар) / О. І. Букреєв, Д. О. Олейніков, Є. О. Русінов, О. В. Червякова ; за заг. ред. С. А. Наумока. Київ : Алерта, 2024. 378 с.
6. Климосюк А. С. Кримінальна відповідальність за диверсію : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2018. 237 с.

7. Шамсутдінов О. В. Проблеми кваліфікації порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням. Вісник Національної академії правових наук України. 2025. Т. 32. № 1. С. 272–300. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-1-272> (дата звернення: 26.05.2025).
8. Текст проєкту нового Кримінального кодексу України (станом на 2 квітня 2025 року). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/04/03/00-kontrolnyj-proyekt-kk-02-04-2025.pdf> (дата звернення: 26.05.2025).
9. Кваліфікація та розслідування окремих видів злочинів проти основ національної безпеки та воєнних злочинів : навчальний посібник / за заг. ред. В. А. Колесника. Київ : 7БЦ, 2022. 356 с.
10. Гайворонський О. Ю. Предмет злочинного впливу у злочинах проти основ національної безпеки України, досудове розслідування яких віднесено до підслідності слідчих органів безпеки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Академія адвокатури України. Київ, 2016. 199 с.
11. Актуальні питання кримінального законодавства України та практики його застосування : монографія / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, Л. М. Демидова, Т. А. Павленко, Д. П. Євтеєва та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, Л. М. Демидової. Харків : Право, 2017. 400 с.
12. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану : Закон України від 03.03.2022 № 2113-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-20> (дата звернення: 26.05.2025).
13. Хавронюк М. І. Помилки у законах воєнного часу: щодо змін Кримінального кодексу України. URL: <https://uplan.org.ua/romylky-u-zakonakh-voennoho-chasu-shchodo-zmin-kriminalnoho-kodeksu-ukrainy/> (дата звернення: 26.05.2025).
14. Письменський Є. О. Формування кримінально-правової політики України в умовах воєнного стану: дослідження негативних тенденцій. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2024. № 1. С. 43–52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2024-1-6> (дата звернення: 26.05.2025).
15. Москвичова А. В. Проблеми кримінальної відповідальності за вчинення диверсії. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2014. № 8. С. 195–200.
16. Шамсутдінов О. В., Мельник Д. С. Кримінально-правова охорона об'єктів критичної інфраструктури від підливних посягань. Вісник Харківського університету внутрішніх справ. 2022. № 3 (98). С. 170–183. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2022.3.1> (дата звернення: 26.05.2025).
17. Проєкт нового Кримінального кодексу України: передумови розробки, концептуальні засади, основні положення : монографія / П. П. Андрушко, О. С. Бакумов, Ю. В. Баулін та ін. ; за заг. ред. Ю. В. Бауліна, М. І. Хавронюка. Київ : ВАІТЕ, 2024. 494 с.
18. Текст проєкту нового Кримінального кодексу України (станом на 2 серпня 2024 року). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/08/02/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-stanom-na-01-08-2024.pdf> (дата звернення: 26.05.2025).

References

1. Ofis Heneralnoho prokurora (2025). Pro zareiestrovani kryriminalni pravoporushennia ta rezultaty yikh dosudovoho rozsliduvannia [On registered criminal offenses and the results of their pre-trial investigation]. Retrieved from: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareiestrovani-kryriminalni-pravoporushennia-ta-rezultaty-yikh-dosudovo-go-rozsliduvannia-2> [in Ukrainian].
2. Velichko, M. V., Kovalenko, T. O., & Salagor, I. M. et al. (2024). *Pravove zabezpechennia biolohichnoi bezpeky ta biolohichnoho zakhystu v Ukraini* [Legal provision of biological safety and biological security in Ukraine]. Chernivtsi : Druk Art [in Ukrainian].
3. Mobley, J. A. (1995). Biological Warfare in the Twentieth Century: Lessons from the Past, Challenges for the Future. *Military Medicine*, 11(160), 547–552 [in English].
4. Report of the Center for Strategic and International Studies (CSIS) Homeland Defense Project (2000). Combating chemical, biological, radiological, and nuclear terrorism: a comprehensive strategy, 1–96. Retrieved from: <http://www.cdc.gov/ncidod/EID/vol8no2/disclaimerpage2.htm> [in English].
5. Bukriev, O. I., Olieinikov, D. O., Rusinov, Ye. O., Chervyakova, O. V., & Naumiuk, S. A. (Ed.) (2024). *Zlochyny proty osnov natsionalnoi bezpeky Ukrainy: kryriminalno-pravova kvalifikatsiia v umovakh viiny (naukovo-praktychnyi komentar)* [Crimes against the foundations of national security of Ukraine: criminal and legal qualification in wartime (scientific and practical commentary)]. Kyiv : Alerta [in Ukrainian].
6. Klymosiuk, A. S. (2018). Kryriminalna vidpovidalnist za dyversiiu [Criminal liability for sabotage]. *Candidate's thesis*. Yaroslav Mudryi National Law Academy of Ukraine. Kharkiv [in Ukrainian].
7. Shamsutdinov, O. V. (2025). Problemy kvalifikatsii porushennia sanitarnykh pravyl i norm shchodo zapobihannia infektsiynym khvorobam ta masovym otruienniam [Problems of qualification for violation of sanitary rules and standards related to the prevention of infectious diseases and mass poisoning]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy – Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 32(1), 272–300. <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-1-272> [in Ukrainian].
8. Tekst proiektu novoho Kryriminalnoho kodeksu Ukrainy [Text of the draft of the new Criminal Code of Ukraine]. (2025, April). Retrieved from: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/04/03/00-kontrolnyj-proyekt-kk-02-04-2025.pdf> [in Ukrainian].
9. Kolesnyk, V. A. (Ed.) (2022). *Kvalifikatsiia ta rozsliduvannia okremykh vydiv zlochiniv proty osnov natsionalnoi bezpeky ta voiennykh zlochiniv* [Qualification and investigation of certain types of crimes against the foundations of national security and war crimes]. Kyiv : 7BTS [in Ukrainian].
10. Haivoronskyi, O. Yu. (2016). Predmet zlochynnoho vplyvu u zlochynakh proty osnov natsionalnoi bezpeky Ukrainy, dosudove rozsliduvannia yakyykh vidneseno do pidslidnosti slidchykh orhaniv bezpeky [The subject of criminal influence in crimes against the foundations of national security of Ukraine, the pre-trial investigation of which is attributed to the jurisdiction of investigative security bodies]. *Candidate's thesis*. Academy of the Bar of Ukraine. Kyiv [in Ukrainian].
11. Tatsii, V. Ya., Borysov, V. I., & Demydova, L. M. (2017). *Aktualni pytannia kryriminalnoho zakonodavstva Ukrainy ta praktyky yoho zastosuvannia* [Current issues of criminal legislation of Ukraine and the practice of its application]. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

12. Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy shchodo posylennia vidpovidalnosti za zlochyny proty osnov natsionalnoi bezpeky Ukrainy v umovakh dii rezhymu voiennoho stanu: Zakon Ukrainy [On amendments to the Criminal Code of Ukraine regarding increased liability for crimes against the foundations of national security of Ukraine under the conditions of martial law: Law of Ukraine]. (2022, March). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-20> [in Ukrainian].
13. Khavroniuk, M. I. (2022). Pomylyky u zakonakh voiennoho chasu: shchodo zmin Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Errors in Wartime Laws: Regarding Amendments to the Criminal Code of Ukraine]. Retrieved from: <https://uplan.org.ua/pomylyky-u-zakonakh-voiennoho-chasu-shchodo-zmin-kryminalnoho-kodeksu-ukrainy/> [in Ukrainian].
14. Pysmenskyi, Ye. O. (2024). Formuvannia kryminalno-pravovoi polityky Ukrainy v umovakh voiennoho stanu: doslidzhennia nehatyvnykh tendentsii [Formation of criminal law policy of Ukraine under martial law: a study of negative trends]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Seriya yurydychna – Scientific Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs. Legal Series*, 1, 43–52. Retrieved from: <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2024-1-6> [in Ukrainian].
15. Moskvychova, A. V. (2014). Problemy kryminalnoi vidpovidalnosti za vchynennia dyversii [Problems of criminal liability for committing sabotage]. *Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy – Bulletin of the Criminological Association of Ukraine*, 8, 195–200 [in Ukrainian].
16. Shamsutdinov, O. V., & Melnyk D. S. (2022). Kryminalno-pravova okhorona ob'ektiv krytychnoi infrastruktury vid pidryvnykh posiahan [Criminal legal protection of critical infrastructure facilities from subversive attacks]. *Visnyk Kharkivskoho universytetu vnutrishnikh sprav – Bulletin of the Kharkiv University of Internal Affairs*, 3 (98), 170–183. Retrieved from: <https://doi.org/10.32631/v.2022.3.1> [in Ukrainian].
17. Andrushko, P. P., Bakumov, O. S., & Baulin, Yu. V. et al. (2024). Proiekt novoho Kryminalnoho kodeksu Ukrainy: perezumovy rozrobky, kontseptualni zasady, osnovni polozhennia [The draft of the new Criminal Code of Ukraine: prerequisites for development, conceptual principles, main provisions]. Baulin, Yu. V. & Khavroniuk, M. I. (Eds.). Kyiv : VAITE [in Ukrainian].
18. Tekst proiektu novoho Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Text of the draft of the new Criminal Code of Ukraine]. (2024, August). Retrieved from: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/08/02/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-stanom-na-01-08-2024.pdf> [in Ukrainian].

Shamsutdinov Oleksandr,

Candidate of Law, Senior Researcher

(Interagency Research Center on Problems of Combating Organized Crime
at the National Security and Defense Council of Ukraine, Kyiv)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9325-9227>

BIOLOGICAL SABOTAGE: ANALYSIS OF CURRENT AND PROSPECTIVE LEGISLATION ON CRIMINAL LIABILITY

The study conducted a legal analysis of the criminal law provision provided for in Article 113 of the Criminal Code of Ukraine, which establishes liability, in particular, for biological sabotage. It was found that the object of unlawful encroachments here are living organisms, so the mandatory feature of the composition of this crime is the victim (people) or object (animals or plants). It was argued that their characteristic feature is “mass character”, which means a large number of living organisms. It was noted that the draft of the new Criminal Code of Ukraine contains an interpretation of this feature that deserves support.

It was found that biological sabotage can be committed both by action and by inaction. In the latter case, it is most likely a special subject – a person who is obliged to comply with the rules of biological safety.

It was established the imperfection of the construction of the disposition and sanctions of the criminal law norm provided for in Art. 113 of the Criminal Code of Ukraine, which complicates the qualification, in particular, creates the problem of choosing between the principle of proportionality and the principle of inadmissibility of double jeopardy. It is proposed to solve this dilemma by changing the legislative construction of the composition of sabotage – from formal to substantive.

The provisions of the draft of the new Criminal Code of Ukraine in the latest and previous editions, which is being developed by the Working Group within the Commission on Legal Reform, have been analyzed. A significant gap has been identified in the criminal law protection of Ukraine's national security from biosabotage attacks. In particular, despite the declaration of the exceptional value of Ukraine's national security, especially under martial law, the draft does not include the crime of “biological sabotage” as socially dangerous acts aimed at the mass destruction of living organisms in order to harm national security. In order to improve the criminal legal protection of biosafety as a component of Ukraine's national security, it is proposed to criminalize biological sabotage as one of the forms of the crime provided for in Article 113 of the Criminal Code of Ukraine, setting out the relevant part of the disposition of this norm in the following wording: “mass poisoning or infection of people, animals or plants with the aim of weakening the state”. The qualified composition of biological sabotage (Part 2 of Article 113 of the Criminal Code of Ukraine) has also been formulated: “the same acts, if they caused the death of two or more persons or the mass death of animals or plants, or were committed by a person who is obliged to comply with the rules of biological safety, or under martial law or during a period of armed conflict”.

It is also proposed to supplement the draft of the new Criminal Code of Ukraine with the appropriate norm, taking into account new approaches to legal form and legislative technique.

Key words: biosabotage, criminal law norm, constitutive features, qualification, living organisms, mass character, poisoning, infection, animals, plants.